Ceasloave blăjene (1751-1753)

ELENA MIHU
Târgu-Mureş
FLORIN BOGDAN
Muzeul Etnografic Reghin

Abstract

The Books of Hours from Blaj (1751-1753)

The present study tries, by simply comparing the engravings from the two books, to complete the ***Ancient Romanian Bibliography****, regarding the second edition of* ***The Book of Hours*** *printed in Blaj (1753). The confrontation of the two engravings, the existence of the border surrounding each engraving from the second edition, the difference between the dimensions of the used letters (smaller for the edition from 1751-1752 and bigger for the 1753 edition), as well as the dimensions of the printed page, together with those mentioned above, complete the information offered by the specialized bibliography regarding this second edition of* ***The Book of Hours****, printed in Blaj.*

Keywords: *The Book of Hours, Blaj, Ancient Romanian Bibliography, engraving, printing.*

Un moment important şi cu profunde semnificaţii în istoria cărţii şi tiparului românesc se leagă de numele Blajului, important centru cultural al Transilvaniei. Aici a luat fiinţă, în anul 1746, una din cele mai importante tipografii din spaţiul românesc din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.[1] Prima tipăritură blăjeană a fost considerată a fi, pentru

[1] Printr-un Decret imperial emis de Maria Tereza la data de 14 octombrie 1746 se înfiinţa o tipografie în Transilvania; mai multe informaţii în Eva Mârza, Doina Dreghiciu, Gabriela Mircea, ***Pietre pentru zidirea românităţii moderne. Vechile tipărituri blăjene de la Muzeul Naţional al Unirii din Alba Iulia. Catalog***, Alba Iulia, Editura Haco International, 2007, p. III; Ioan Bianu, Dan Simonescu, ***Bibliografia Românească Veche 1508-1830***, Bucureşti, Editura Academiei Române, vol. IV, 1944, p. 68 (în continuare ***BRV***); Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn de la Blaj***, Blaj, Editura Eventus, 1995, p. 45-46; Mircea

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

multă vreme, ***Floarea adevărului***, carte tipărită abia în anul 1750, însă ***Bibliografia Românească Veche*** aminteşte o altă tipăritură din anul 1747, o foaie volantă emisă de aceeaşi Maria Tereza: ***Porunca prea-înălţatei şi prea-putearnicii Doamnii Împărăteasii şi Crăiasii Doamnei, Doamnei Marii Therezii, cu carea se opreaşte petreacerea banilor înpărăteşti şi crăieşti în ţările Porţii otomâniceşti supuse, scoasă de pre letinie în limba rumânească şi tipărită în Scaunulu arhierescu, în Blaju, anulu D*[o]*mnului 1747, în luna lui Avgustu, în 27 de zile, de Dimitrie Pandoviču tipografulu.***"[2]

Deşi înfiinţată în 1747, tipografia blăjeană va atinge perioada de apogeu către sfârşitul secolului al XVIII-lea, când vor fi apărut numeroasele ediţii ale ***Ceaslovului***, ***Catavasierului***, dar şi cele două monumente ale tiparului blăjean, ***Minologhionul*** (1781), de o excelentă calitate grafică şi, mai ales, ***Biblia*** (1795).[3]

Până la înfiinţarea tipografiei de la Blaj, cărţile necesare săvârşirii serviciului liturgic erau aduse de către episcopii uniţi de la tipografiile din Ţara Românească, mai ales cele de la Râmnic şi Bucureşti. Edificatoare pentru această situaţie este o însemnare existentă pe un exemplar al ***Evangheliei*** (Bucureşti, 1723), aflat în localitatea Corneşti (judeţul Mureş): „*şi-am scris în zilele prealuminatului împărat Carol VI fost crai şi împărat în ţara Ardealului, şi-au fost vlădica Ioanea liberu baron de-n Potoc fiind vlădică Făgăraşului şi a toată biserica cea unită în ţara Ardealului şi-au fost cinstit protopop Ioan din Bia, fiind anii de la zidirea lumii* [...] *luna februarie în 26 zile*." Un exemplar al ***Antologhionului*** (Râmnic, 1705), de la Zau, se cumpăra în timpul episcopului Klein, în anul 1740: „*...acest zapis adevărat supt biruinţa înălţatului împărat Carolul al şasele*[a] *şi supt stăpâni*[a] [ar]*hierei vl*[ă]*d*[i]*ca Inokentie şi protopop locului Ioan de la Turda* [...] *în anul 1740 iulie 6 zile. Scris-am eu protopop* [...] *Dălianul din Sobor.*" O altă însemnare despre achiziţia unei cărţi tipărite la Bucureşti găsim în ***Chiriacodromionul*** (1732), de la Ogra (judeţul Mureş), cumpărat chiar din mâna episcopului unit Ioan Inochentie Micu Klein: „*Această poucenie iaste a frăţiei sale a popii Vasilie din Făjet cumpărată pe bani buni florinţi 18 de la mâna sa domnul vlădică Ioanichie* [Micu Klein] *în anno domini 1734,*

Tomescu, ***Istoria cărţii româneşti de la începuturi până la 1918***, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 99.

[2] ***BRV***, IV, 99, p. 68.

[3] Cornel Tatai-Baltă, ***Secvenţe din arta plastică blăjeană***, Blaj, 1993, p. 10.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

m[eşin]*ţa mai zil*[e] *8, eu popa Pătru din Făjet cel bîtrân stă mărturie şi Pătru Crăsnicul şi cel mai mic între preoţi popa Coman* [din] *Lupu şi am şi su*[b]*scris."*

Din cele peste 800 de exemplare ale tipăriturilor blăjene care au ajuns în judeţul Mureş, ne vom opri asupra celor de o importanţă deosebită: ***Ceaslov*** (Blaj, 1751-1752), singurul exemplar cunoscut care păstrează foaia de titlu,[4] şi a unui exemplar al unei ediţii necunoscute a ***Ceaslovului*** blăjean, cea din 1753,[5] exemplar aflat în proprietatea parohiei ortodoxe din Crăciuneşti, judeţul Mureş.[6]

Din prima ediţie a ***Ceaslovului***, cea din 1751-1752,[7] în judeţul Mureş întâlnim 4 exemplare, la Porumbeni, Vaidacuta, Urisiu de Sus[8] şi Sânişor,[9] acesta din urmă fiind şi singurul exemplar complet, păstrând foaia de titlu cu anul 1751, încadrată de un chenar,[10] iar pe verso se află o gravură care prezintă imaginea mănăstirii Blajului, semnată în partea dreaptă, jos, *„Vlaicu"*, însoţită de următoarea legendă: *„Această mănăstire o au început şi o au înzestrat împăratul Carol al 6,* [anul] *1738, şi o au isprăvit fiica sa M*[aria] *Theresia pe sama Episcopii şi a călugărilor Rumâneşti*." Aurel Filimon identifică cea de-a doua ediţie a ***Ceaslovului***, cea din 1753;[11] ca diferenţe între cele două exemplare, el menţionează doar numărul de rânduri de pe fiecare pagină, 20 la număr, faţă de 17, în cazul ediţiei din

[4] ***BRV***, IV, 105, p. 70-71 menţionează un exemplar cu foaie de titlu care a aparţinut protopopului Ilie Dăianu din Cluj.

[5] ***BRV***, IV, 110, p. 72; exemplar menţionat şi datat cel târziu în jurul anului 1753 de Aurel Filimon în studiul său, ***Nouă contribuţiuni la Bibliografia veche românească***, în ***Dacoromania***, VI, 1929-1930, p. 380, însă nu este vorba despre acelaşi exemplar; cel prezentat de Aurel Filimon începe cu pagina 21 şi se termină cu pagina 586, în timp ce exemplarul studiat de noi începe la pagina 13 şi se termină cu pagina 575.

[6] Elena Mihu, ***Cartea românească de pe valea Nirajului. Document al continuităţii de viaţă şi cultură naţională***, în ***Marisia***, XI-XII, 1981-1982, p. 93.

[7] Eva Mârza, Anton Rus, ***Bibliografia cărţilor blăjene de la începutul tipografiei până la anul 1948***, Blaj, Editura Buna Vestire, 2004, p. 17.

[8] Elena Mihu, ***Cartea veche românească pe valea Beicii (jud. Mureş)***, în ***Marisia***, XXIII-XXIV, 1994, p. 385.

[9] Elena Mihu, ***Cartea românească de pe valea Nirajului...***, p. 96.

[10] Cornel Tatai-Baltă, ***Interferenţe cultural artistice europene***, Blaj, Editura „Astra," Despărţământul „Timotei Cipariu," 2003, p. 33.

[11] Eva Mârza, Anton Rus, ***op. cit.***, p. 17.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

1751-1752,[12] şi tipul literelor folosite; totuşi, exemplarul celei de-a doua ediţii este diferit de primul, atât ca dimensiuni (13 x 7,5 cm - 11 x 7 cm), cât şi din punctul de vedere al gravurilor care apar, cu toate că menţionează că sunt aceleaşi.[13] Acest fapt se confirmă doar parţial, deoarece gravurile din ediţia a doua sunt încadrate de chenare, având, de asemenea, şi dimensiunile mai mari faţă de cele prezente în prima ediţie. Importanţa acestei tipărituri este relevată şi de corespondenţa purtată de Aurel Filimon cu Ioan Muşlea, care cerea o fotografie a acestei tipărituri într-o scrisoare din 26 aprilie 1938.[14]

În cele care urmează, vom încerca să facem o trecere în revistă a tuturor gravurilor existente în cele două ediţii, subliniind asemănările şi deosebirile dintre acestea, acolo unde va fi cazul.

Iisus în Grădina Ghetsimani[15] este prima din gravuri; în prima ediţie, aceasta apare la pagina 102, cu menţiunea că, în exemplarul de la Sânişor, apare şi între paginile 658 şi 659; gravura este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*," iar în partea centrală este datată cu cifre arabe, 1751, şi are următoarele dimensiuni: 6,4 x 9,3 cm. Este însoţită de următoarea legendă: „*Părinte de vei să treacă paharul acesta de la mine. Însă nu cu voia mea, ci a ta să fie; Luca 26 şi I s-au arătat înjerul din ceriu întărindu-l pre el: Matheiu cap. 26*." Pentru gravura dintre paginile 658 şi 659 legenda este următoarea: „*Şi a doa zi foarte de noapte suindu-să, au ieşit şi s-au dus în locul pustiu şi acolo s-au rugat: Marco cap. 2*". Pentru ediţia a doua, cea din 1753, gravura este identică, apărând însă la pagina 76, cu menţiunea că este încadrată de chenar şi are dimensiuni diferite: 10,2 x 7,5 cm şi legenda următoare: „*Părinte de vei să treacă paharul acesta de la mine. Însă nu cu voia mea, ci a ta să fie; Luca 26 şi I s-au arătat înjerul din ceriu întărindu-l pre el: Matheiu cap. 26*."

[12] Aurel Filimon, ***op. cit.***, p. 379-380.

[13] ***Ibidem***, p. 380; Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn...***, p. 63.

[14] Scrisoarea respectivă ne-a fost pusă la dispoziţie de fiica lui Aurel Filimon, doamna Aurelia Veronica Filimon, căreia îi mulţumim pe această cale.

[15] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn...***, p. 54; Dan Râpă-Buicliu, ***Bibliografia Românească Veche. Additamenta, I, 1508-1830***, Galaţi, Editura Alma, 2000, p. 259.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

Iisus
în Grădina Ghetsimani (1751)

Iisus
în Grădina Ghetsimani (1753)

Gravura *Iisus în faţa lui Pilat*[16] este aşezată între paginile 172 şi 173 pentru prima ediţie şi are dimensiunile 6,5 x 9,5 cm; este însoţită de următoarea legendă: „*Iară deacă s-au făcut zio, sfat au făcut toţi arhiereii, şi legând pre Hristos, l-au dat lui Pilat din Pont. Mathei. 26.*" Pentru exemplarul tipărit în 1753 gravura este plasată la pagina 143, fiind încadrată de chenar şi însoţită de aceeaşi legendă ca în cazul primei ediţii, însă cu dimensiunile 10,5 x 7,5 cm.

Biciuirea lui Iisus[17] - pentru exemplarul din 1751-1752, gravura este plasată între paginile 639 şi 640, având dimensiunile 6,1 x 9 cm; este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*" şi este însoţită de următoarea legendă: „*Şi deacă l-au batjocorit, l-au dus să-l răstignească. Şi era ceasul al triilea. Matheiu 57, Marcu. 15.*" Pentru ediţia a doua gravura se repetă, fiind plasată la pagina 155, cu aceeaşi legendă, dar scrisă cu litere mai mari; deosebirea

[16] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn...***, p. 54; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 259.

[17] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn...***, p. 55; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 259.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

constă în încadrarea gravurii într-un chenar, cu dimensiunile 10,3 x 7,8 cm.

Biciuirea lui Isus (1751)

Biciuirea lui Isus (1753)

Răstignirea[18] este o gravură care apare la pagina 238 pentru exemplarul din prima ediţie şi are dimensiunile 6,3 x 9 cm; este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*," având următoarea legendă: „*Şi strigând cu glas mare, Iisus au zis: Părinte în mâinile tale dau sufletul mieu. Luca cap. 53*." Aceeaşi gravură o vom întâlni şi în exemplarul din 1753, la pagina 212, cu aceeaşi legendă, scrisă cu litere mai mari şi menţiunea că este încadrată în chenar, cu dimensiunile 10,8 x 7,5 cm.

Simbolul cuminecăturii[19] este o gravură care apare de două ori în exemplarul primei ediţii, la paginile 216 şi 608, având dimensiunile 6,5 x 9,3 cm; este semnată în stânga jos „*Vlaicu*" şi este însoţită de legenda: „*Cela ce mănâncă trupul mieu şi bea sânjele mieu are viaţa veacinică. Ioan. cap. 6*." Pentru cea de-a doua ediţie, din 1753, gravura apare, din nou, de două ori,

[18] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn...***, p. 58-59; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 260.

[19] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn...***, p. 57-58; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 260.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

la paginile 183 şi 530, semnată în stânga jos „*Vlaicu*," cu aceeaşi legendă, dar încadrată în chenar, cu dimensiunile 14 x 7,5 cm, respectiv 10,8 x 7,8 cm.

Punerea pe cruce[20] este o gravură care apare în prima ediţie între paginile 182 şi 183, pentru exemplarul de la Vaidacuta, şi la pagina 112, pentru exemplarul de la Sânişor, având dimensiunile 6,3 x 9,3 cm; este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*" şi este însoţită de următoarea legendă: „*Şi deacă au venit la locul ce să chiamă al căpăţânilor, acolo l-au răstignit pre el. Şi era ca la al şaselea ceas. Luca 23, sth. 2.12*." La exemplarul din 1753, gravura este plasată la pagina 167, deosebirea constând în folosirea unor litere mai mari pentru legendă şi încadrarea gravurii în chenar, cu dimensiunile 10,5 x 7,5 cm.

Punerea pe cruce (1751)

Punerea pe cruce (1753)

[20] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn...***, p. 56-57; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 260.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

Luarea de pe cruce,[21] este o gravură care apare la pagina 258, pentru prima ediţie, având dimensiunile 6,3 x 9,3 cm; este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*" şi este însoţită de următoarea legendă: „*Iară Iosif cumpărând joaljiu şi pogorându-l pre el l-au înfăşurat cu joaljiul. Marco cap. 1.5*." Pentru exemplarul aparţinând celei de-a doua ediţii, gravura este plasată la pagina 228, singurele diferenţe fiind literele mai mari şi chenarul în care este încadrată gravura, având dimensiunile 10,8 x 7,5 cm.

Punerea în mormânt[22] este o gravură care apare la pagina 284, în exemplarul din 1751-1752, având dimensiunile 9,3 x 6 cm; este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*," iar în stânga jos apare anul 1752. Gravura este însoţită de legenda următoare: „*Şi l-au pus într-un mormânt al său nou, care îl săpasă în piatră. Mathei cap. 56*." La exemplarul aparţinând celei de-a doua ediţii, gravura este plasată la pagina 308, din nou singurele diferenţe fiind literele mai mari şi chenarul care înconjoară gravura, cu dimensiunile 10,5 x 7,5 cm.

Învierea lui Hristos[23] este o gravură care apare la pagina 388, în prima ediţie, cu dimensiunile 9,3 x 6,5 cm; este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*" şi este însoţită de următoarea legendă: „*Şi de am murit cu H*[risto]*s, creadem că vom învиia cu dânsul. Cătră Romani cap. 6*." În exemplarul din 1753, gravura apare la pagina 338, cu aceleaşi diferenţe: literele mai mari folosite pentru a scrie legenda şi chenarul care încadrează gravura, cu dimensiunile 11,2 x 7,5 cm.

Maica Domnului cu Pruncul[24] este o gravură care apare la pagina 574 în exemplarul aparţinând primei ediţii (1751-1752), cu dimensiunile 5,1 x 7,8 cm; este semnată în dreapta jos „*Vlaicu*" şi datată în stânga, jos: 1751. Gravura are următoarea legendă: „*Icoana preasfinţitei Născătoarei de Dumnezeu, carea au lăcrămat în Ardeal la sfânta mănăstire de la Nicula, 1699, fevruarie 4*," iar jur-împrejurul gravurii este scris: „*Cea ce eşti mai cinstită decât heruvimii şi mai slăvită făr*[ă] *de asemănare decât serafimii*." În

[21] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn****...*, p. 59; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 260.

[22] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn****...*, p. 60; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 260.

[23] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn****...*, p. 60-61; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 260.

[24] Cornel Tatai-Baltă, ***Gravorii în lemn****...*, p. 61-63; Dan Râpă-Buicliu, ***op. cit.***, p. 259.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)

cazul exemplarului celei de-a doua ediţii, din 1753, gravura apare la pagina 532, iar diferenţa constă în chenarul care încadrează gravura şi dimensiunile mai mari, 13,5 x 7,5 cm.

Maica Domnului
cu Pruncul (1751)

Maica Domnului
cu Pruncul (1753)

Prezentul studiu încearcă, printr-o comparaţie simplă a gravurilor din cele două cărţi, completarea ***Bibliografiei Româneşti Vechi***, în ceea ce priveşte cea de-a doua ediţie a ***Ceaslovului*** tipărit la Blaj (1753). Punerea faţă în faţă a celor două gravuri, existenţa chenarului care înconjoară fiecare gravură din ediţia a doua, diferenţa dimensiunii literelor folosite (mai mici pentru ediţia din 1751-1752 şi ceva mai mari pentru cel din 1753), precum şi a dimensiunii paginii tipărite alături de cele menţionate în rândurile precedente, duc la o completare a informaţiilor oferite de bibliografia de specialitate[25] referitoare la această ediţie a doua a ***Ceaslovului*** ce s-a tipărit la Blaj.

[25] ***BRV***, IV, 110, p. 72; Aurel Filimon, ***Nouă contribuţiuni la Bibliografia veche românească***, în ***Dacoromania***, VI, 1929-1930, p. 380.

BDD-A19392 © 2008 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:07 UTC)